

Marian Pastuszko

Całkowita symulacja małżeństwa a inne braki zgody małżeńskiej

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 24/1-2, 321-341

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**CAŁKOWITA SYMULACJA MAŁŻEŃSTWA
A INNE BRAKI ZGODY MAŁŻEŃSKIEJ**

Spis treści: Wstęp. I. Całkowita symulacja małżeństwa a braki zgody małżeńskiej ze strony intelektu. 1. Choroby psychiczne a całkowita symulacja małżeństwa. 2. Ignorancja a całkowita symulacja małżeństwa. 3. Błąd a całkowita symulacja małżeństwa. II. Całkowita symulacja małżeństwa a braki zgody małżeńskiej ze strony woli. 1. Częściowa a całkowita symulacja małżeństwa. 2. Przymus i bojaźń a całkowita symulacja małżeństwa. 3. Warunek a całkowita symulacja małżeństwa.

Wstęp

W Sądach kościelnych coraz częściej mamy do czynienia ze skargami, w których powód oskarża nieważność małżeństwa nie z jednej, ale z dwóch czy więcej przyczyn. Sprawy takie zwykle są skomplikowane. Przy ich rozpatrywaniu — mam nadzieję — mogą być przydatne refleksje nad relacją całkowitej symulacji małżeństwa do innych braków zgody małżeńskiej. — Ponieważ w powstaniu zgody małżeńskiej bierze udział rozum i wola, zgoda małżeńska może być wadliwa tak z racji pewnych braków po stronie intelektu, jak po stronie woli. Nad jednymi i drugimi kolejno się zastanowimy.

**I. Całkowita symulacja małżeństwa a braki zgody małżeńskiej
ze strony intelektu**

Jeśli chodzi o braki zgody małżeńskiej ze strony intelektu, to mogą one wypływać bądź z habitualnego lub aktualnego braku używania rozumu z powodu chorób psychicznych bądź też z powodu braku tkwiącego w samym poznaniu, czyli z racji ignorancji lub błędu.

1. Choroby psychiczne a całkowita symulacja małżeństwa

Orio Giacchi jest zdania, że o wadach zgody małżeńskiej można mówić o tyle, o ile ten kto miałby dać wadliwą zgodę, jest psychicznie zdatny do podjęcia prawdziwej zgody¹. Twierdzenia te przyjmuje za swoje Joseph Bank². John Keating uważa, że choroba psychicz-

¹ *Il consenso nel matrimonio canonico*, p. 59: „Che un matrimonio sia nullo per mancanza del consenso presuppone la capacità psi-

na i symulacja małżeństwa są ze sobą sprzeczne jako przyczyny nieważności małżeństwa³.

Rota Rzymska, jeśli się nie mylę, dopiero w latach trzydziestych naszego stulecia rozpatrywała sprawę nieważności małżeństwa z przyczyny choroby umysłowej oraz symulacji całkowitej i symulacji częściowej. Wszystkie trzy przyczyny nieważności miały istnieć w tej samej osobie. Turnus rotalny rozpatrywał w stanie faktycznym oddzielnie chorobę umysłową pozwanego jako rzekomą przyczynę nieważności małżeństwa, i osobno symulację małżeństwa tak całkowitą jak i częściową. Ani w stanie prawnym, ani w stanie faktycznym sędziowie rotalni nie zwracali uwagi na to, że wymienione przyczyny nieważności małżeństwa mogą lub nie mogą istnieć w tej samej osobie. Tym łatwiej przyszło im to uczynić, że wyrokovali za ważnością małżeństwa⁴. Na korzyść audytorów tego turnusu przemawia to, że traktowali jako różne przyczyny nieważności małżeństwa tak chorobę umysłową, jak symulację całkowitą i częściową po stronie pozwanego.

Los chciał, że ten sam ponoń Andreas Jullien, który rozpatrywał wyżej wspomnianą sprawę, otrzymał polskie akta procesu o nieważność małżeństwa z powodu odurzenia alkoholowego powoda, przymusu na niego wywartego oraz jego całkowitej symulacji małżeństwa. W tym przypadku w stanie prawnym sentencji rotalnej wyraźnie stwierdzono, że nie można orzekać o nieważności małżeństwa równocześnie z przyczyny pijaństwa, przymusu i symulacji całkowitej tej samej osoby, ale albo z przyczyny pijaństwa, a jeśli się odurzenia alkoholowego nie udowodni, to z przyczyny przymusu, a jeśli i tego się nie udowodni, to z przyczyny całkowitej symulacji po stronie powoda⁵. Takim ustawieniem przyczyn nieważności małżeństwa sędziowie rotali dali jasno do zrozumienia, że jeden i ten sam podmiot nie może być w odurzeniu alkoholowym i równocześnie symulo-

chica a consentire, senza la quale non si puo evidentemente scendere ad esaminare se consensu vi fu o no"; Zob. Flattens S., *Ehekonsens und Geisterskrakheit*, Theologische Zeitschrift 63 (1954), 272 n. 10.

² *Connubia canonica*, Romae 1959, p. 341: „De vitii consensus enim vix moveri potest quaeatio, nisi supponetur capacitas seu habilitas naturalis contrahentium”.

³ *The Bearing of mental Impairment on the Validity of Marriage. An Analysis on Rotal Jurisprudence*. Dissertatio ad lauream in Facultate Iuris Canonici Pontificiae Universitatis Gregorianaе, Roma 1964, p. 24: „Amentia (understood as the natural inability to posit true marital consent (and simulation, whether partial or total, are mutually contradictory”.

⁴ SRR Florentina, n. m. c. Julian, 9 V 1936: v. XXVIII, d. XXXIII, p. 303—319.

⁵ SRR n. m. c. Grazioli, 2 XII 1935: v. XXVII, d. LXXIV, p. 620—631 nie mówi wyraźnie o chorobie umysłowej, ale raczej o braku dojrzałości psychicznej lub braku rozeznania co do przedmiotu zgody małżeńskiej.

wać zawarcie małżeństwa całkowicie lub częściowo. Relacją przymusu i bojaźni do całkowitej symulacji nie będziemy się w tej chwili interesować. Odnotujemy natomiast, że nie może ktoś być kompletnie pijany w chwili zawierania małżeństwa, i całkowicie symulować zawarcie tego związku małżeńskiego.

W wyroku rotalnym *Florentina, Nullitatis matrimonii, coram Guilelmo Heard*, z 14 lipca 1951 roku, rozrząsano nieważność małżeństwa z powodu choroby umysłowej pozwanego i jego symulacji całkowitej oraz częściowej⁶. Sentencja uznała chorobę umysłową za udowodnioną. Orzekła na tej podstawie o nieważności małżeństwa⁷. W stanie faktycznym wyroku wyraźnie stwierdziła, że pozwany był niezdolny do całkowitego symulowania małżeństwa⁸.

Sprawa *Roty Rzymskiej Taurinen, Nullitatis matrimonii, coram Josepho Pasquazi*, z 8 lipca 1958 roku, zawierała akta sprawy niższej instancji, w których przedmiot sporu był ustalony w słowach:

An constet de nullitate matrimonii ex capite defectus consensus ob amentiam mulieris id est ob totalem eiusdem mulieris simulationem ex morbo quo laborabat consequentem⁹.

To określenie przedmiotu sporu nie jest jasne. Można je rozumieć tak, że chodzi w nim o jedną przyczynę nieważności małżeństwa, to jest całkowitą symulację małżeństwa, której racją bytu byłaby choroba umysłowa pozwanej. Można jednak w tym określeniu przedmiotu sporu dopatrzeć się i dwóch przyczyn nieważności małżeństwa, mianowicie całkowitej symulacji pozwanej oraz jej choroby umysłowej. Trybunał rotalny mógł i chyba powinien był zająć stanowisko wobec tak niejasnego przedstawienia przedmiotu sporu. Tym bardziej należało to uczynić, że stwierdzenie przedmiotu sporu było w ogóle nie do przyjęcia w żadnej z dwu możliwych jego wersji. Nie można było bowiem przyjąć jako przyczyny nieważności całkowitej symulacji, której racją byłaby choroba umysłowa symulanta, skoro choroba umysłowa nie może prowadzić do czynu świadomego, jakim musi być

⁵ SRR *Czestochovien, n. m. c. Jullien*, 11 XII 1937: „Deficiente autem probatione plenae ebrietatis, is qui matriomonium celebravit potest rursus contendere se aut dedisse consensum, ed vitiatum metu gravi, aut non dedisse consensum, quia ob repugnantiam simulavit. Diximus aut, nam, ut liquet ex terminis, consentire etiam coacte, nequit componi cum non consentire simulando”: v. XXIX, d. LXXIV, p. 735, n. 3.

⁶ SRR v. XLIII, d. LXXIV, p. 527, n. 2—4.

⁷ SRR v. XLIII, d. LXXIV, p. 535, n. 15.

⁸ SRR v. XLIII, d. LXXIV, n. 14: „Tempore matrimonii conventus totalis simulationis capax non fuit, ut apparet praesertim e peritia prof. Boganelli. Quoad capacitatem excludendi bonum prolis, forsan haec admittenda esset. Quid autem sit de hac, quod sic fecerit ex actis minime constat”. — Ostatnie dwa zdania przytaczam jako ciekawostkę, bo wydają się dopuszczać możliwość istnienia symulacji u chorego psychicznie.

⁹ SRR v. L, p. 426, n. 2.

całkowita symulacja małżeństwa. Nie do przyjęcia były też całkowita symulacja i choroba umysłowa tej samej pozwanej jako dwie przyczyny nieważności, ponieważ wykluczają się wzajemnie.

Turnus rotalny wykluczył w danym przypadku nieważność małżeństwa. Nie precyzował przy tym, czy wyklucza dwie przyczyny nieważności czy jedną. Wydaje się, że wykluczał nieważność małżeństwa tylko z jednej przyczyny, to jest całkowitej symulacji małżeństwa¹⁰, czego racją miała być choroba umysłowa symulantki¹¹.

Sprawa Eporedien, Nullitatis matrimonii, coram Carolo Lefebure, z 12 marca 1960 roku, miała za przedmiot sprawę nieważności małżeństwa z przyczyny całkowitej symulacji popełnionej przez pozwaną, niewiastę niezbyt chlubnie się prowadzącą i z tego powodu podejrzaną o chorobę umysłową. Ponieważ o rzekomym stanie chorobowym pozwanej zeznający mówili dużo, audytorzy rotalni pod koniec stanu faktycznego sentencji postawili znaczące pytanie: De caetero, si teneretur morbosa, quomodo sustineri possit illam matrimonium simulasse?¹²

Pytaniem tym sędziowie rotalni chcieli wskazać na niedorzeczność jaką jest szukanie przyczyny całkowitej symulacji małżeństwa w psychicznej chorobie pozwanej.

Sprawa Taurinen, Nullitatis matrimonii, coram Josepho Pasquazi, z 8 lipca 1958 roku, o której mówiliśmy wyżej, doczekała się jeszcze jednego osądzenia jako Taurinen, Nullitatis matrimonii, coram Arcturo de Jorio, dnia 28 lutego 1962 roku. Ten nowy turnus rotalny już w stanie sprawy (facti species) uznał za nieodpowiednie ustalanie przedmiotu sporu w pytaniu, czy stwierdza się nieważność małżeństwa z przyczyny braku zgody spowodowanego chorobą umysłową niewiasty, czyli z racji całkowitej symulacji małżeństwa wynikającej z choroby umysłowej tejże kobiety¹³.

Ponieważ pozwana miała albo symulować z racji choroby umysłowej albo być psychicznie chorą, a więc w każdym przypadku sednem całej sprawy była rzekoma choroba psychiczna kobiety, sentencja rotalna poszła w tym kierunku, żeby rozwiązać problem choroby umysłowej pozwanej i jej zdolności do podjęcia zgody małżeńskiej¹⁴.

¹⁰ Za tym przemawia następujące zdanie ze sprawy Taurinen, n. m. c. Pasquazi, 8 VII 1958: „In casu agitur de peculiari simulatione ex morbo conventae”: v. L, p. 428, n. 5.

¹¹ Na temat Taurinen, n. m. c. Pasquazi, 8 VII 1958, inaczej sędzi wyrok rotalny Taurinen, n. m. c. De Jorio, 28 I 1962: „Ex rationibus decidendi colligitur Turnum exclusisse nullitatem huius matrimonii tum ob simulationem consensus tum ob amentiam mulieris”: v. LIV, p. 66, n. 3.

¹² SRR v. LII, p. 175, n. 12.

¹³ SRR v. LIV, p. 65, n. 2.

¹⁴ SRR v. LIV, p. 67, n. 4.

Symulacji całkowitej jako niemożliwej do pogodzenia z psychiczną chorobą pozwanej, sentencja rotalna nie roztrząsała wcale.

Po przyjrzeniu się tym paru decyzjom rotalnym wiemy już w jakiej pozostają do siebie relacji choroby psychiczne i całkowita symulacja małżeństwa. W jednym i tym samym podmiocie istnieć nie mogą, bo są sobie przeciwne. Małżeństwo może być nieważne, albo z powodu choroby psychicznej, albo z powodu całkowitej symulacji małżeństwa, ale nigdy równocześnie z powodu choroby umysłowej i całkowitej symulacji ze strony tego samego kontrahenta. Stwierdzenia te są zupełnie jasne. W przypadku zbieżności tych tytułów nieważności, należy najpierw zbadać, czy zachodziła choroba psychiczna, a następnie, jeśli nie stwierdzono istnienia choroby psychicznej, czy miała miejsce całkowita symulacja zawarcia małżeństwa¹⁵.

Jednak ktoś może powiedzieć, że niekiedy człowiek symuluje chorobę umysłową, i zapytać, czy taka symulowana choroba umysłowa jest do pogodzenia z całkowitą symulacją małżeństwa? Nie trudno jest odpowiedzieć na tak postawione pytanie. Symulacja choroby umysłowej „jest to świadome pozorowanie objawów chorobowych”¹⁶. Nie pozoruje się stanu, w jakim się człowiek znajduje, ale po prostu znajduje się w tym stanie. Symulują chorobę umysłową jedynie ci, którzy mają używanie rozumu, chociażby tylko ograniczone¹⁷. I tacy mogą również symulować zawarcie małżeństwa. Symulacja choroby psychicznej jest do pogodzenia z symulacją zawarcia małżeństwa. Inna rzecz, że zawierający małżeństwo zwykle nie chce się przedstawić w świetle ujemnym i nie będzie udawał, że jest chory psychicznie. W rzeczywistości więc cały nasz przypadek zestawienia symulacji choroby psychicznej z symulacją zawarcia małżeństwa należy uznać za jedynie akademickie rozważanie. Praktyczne znaczenie ma on dla psychiatrów¹⁸. Dla sądów kościelnych problem stanowi nie pozorowanie zgody małżeńskiej przez chorego psychicznie, ale wprawdzie rzadko, niemniej rzeczywiście demaskowana symulacja symulacji małżeństwa.

¹⁵ SRR Florentina, n. m. c. Heard, 14 VII 1951: „Appellata sententia primum de simulatione totali agit, deinde de excluso bono proliis, et demum de defectu liberi arbitrii in convento. Sed praepostere. Ratio enim requirit ut primum status mentis conventi investigetur, ut sciat an capax fuerit consensus validum praestandi, et postea quatenus affirmative ad hanc quaestionem responsum fuerit, constabiliatur an consensus eius, per alium actum positivum voluntatis, forte vitiatum resultat”: c. XLIII, p. 537, n. 2.

¹⁶ Cieślak M. — Spett K. — Wolter Wł., *Psychiatria w procesie karnym*, Warszawa 1968, s. 326.

¹⁷ Cieślak M. — Spett K. — Wolter Wł., dz. cyt., s. 329.

¹⁸ Bilikiewicz T., *Psychiatria kliniczna*, wyd. 2., Warszawa 1960, s. 226.

2. Ignorancja a całkowita symulacja małżeństwa

Ignorancja jest brakiem wiedzy o małżeństwie w umyśle kontrahenta.

Całkowita symulacja małżeństwa nie jest brakiem. Jest aktem woli nupturienta, nie zaś jego umysłu.

Ignorancja jest stanem, w jakim znajduje się umysł kontrahenta.

Całkowita symulacja małżeństwa nie jest stanem. Jest aktem przejściowym.

To czego dotyczy ignorancja, w całkowitej symulacji małżeństwa jest wykluczane. Ignorancja i całkowita symulacja mają ten sam przedmiot, mianowicie małżeństwo. W tym samym więc kontrahencie nie może istnieć równocześnie ignorancja co do natury małżeństwa i wykluczenie małżeństwa. Rozum nam mówi, że nie można wykluczać tego, czego się nie zna. Całkowita symulacja małżeństwa domaga się znajomości tego co się wyklucza, przedmiotu wykluczenia, to jest małżeństwa.

Skutki zawierania małżeństwa w stanie ignorancji co do natury małżeństwa, i skutki zawierania małżeństwa całkowicie symulowanego są te same, ale przeważnie z jednym wyjątkiem. Zawieranie małżeństwa w stanie niezawinionej ignorancji co do natury małżeństwa nie jest grzeszne. W życiu prawie zawsze tak będzie, że ilekroć małżeństwo będzie zawierane w stanie ignorancji, to będzie ona niezawiniona. I przez to samo zawieranie małżeństwa z taką ignorancją moralnie nie obciąża kontrahenta. Natomiast całkowite symulowanie małżeństwa normalnie bywa ciężkim grzechem. Wyjątkowo tylko nie będzie stanowić grzechu, gdy odpowiednie racje będą usprawiedliwiały dopuszczenie się całkowitej symulacji. Zwykle więc zawieranie małżeństwa całkowicie symulowanego jest grzechem, a zawieranie małżeństwa w stanie ignorancji nie jest grzechem.

Konsekwentnie zawierający małżeństwo w stanie ignorancji co do jego natury, normalnie rzecz biorąc, nie straci zdolności co do zaskarżenia nieważności swego małżeństwa, a całkowicie symulujący zawarcie małżeństwa ukarany zostanie odmówieniem mu prawa do zaskarżenia nieważności swego małżeństwa.

Mówiąc o zaskarżaniu nieważności małżeństwa, zauważmy, że nie można wnosić skargi o orzeczenie nieważności małżeństwa z powodu istniejącej w kontrahencie ignorancji co do natury małżeństwa i równocześnie z powodu całkowitej symulacji małżeństwa po stronie tego samego kontrahenta, chyba że w sposób podporządkowany, to znaczy, albo z przyczyny ignorancji co do natury małżeństwa, albo z przyczyny całkowitej symulacji małżeństwa, względnie z powodu ignorancji co do natury małżeństwa, a jeśli to nie zostanie udowodnione, to z powodu całkowitej symulacji małżeństwa. Oczywiście można prosić o orzeczenie nieważności małżeństwa z racji ignorancji co do natury małżeństwa ze strony jednego kontrahenta i z racji

całkowitej symulacji małżeństwa po stronie drugiego kontrahenta.

Dodajmy, że rzadko są wnoszone skargi o nieważność małżeństwa z przyczyny ignorancji dotyczącej natury małżeństwa¹⁹. Natomiast sprawy wnoszonej z przyczyny ignorancji natury małżeństwa i równocześnie z powodu całkowitej symulacji małżeństwa w decyzjach rotalnych wcale nie znalazłem.

3. Błąd a całkowita symulacja małżeństwa

Zanim zaczniemy rozróżniać między błędem prawnym a faktycznym i zestawiać je z całkowitą symulacją małżeństwa, stwierdzmy najpierw ogólnie, że błąd czy nawet wiele błędów nagromadzonych w tym samym kontrahencie, pozostają w sferze intelektu²⁰, tymczasem całkowita symulacja małżeństwa jest pozytywnym aktem woli. Jest więc realna różnica między jakimkolwiek błędem, a całkowitą symulacją małżeństwa. Ta różnica uwydatni nam się jaśniej jeśli zauważymy, że błąd jest sądem umysłu, a symulacja jest aktem woli. Z tej racji błąd i symulacja z filozoficznego punktu widzenia nie mają ze sobą punktu stycznego poza tym, że pochodzą od człowieka, jego władz duchowych.

1) Błąd prawny a całkowita symulacja małżeństwa

Błąd prawny dotyczący samej natury małżeństwa sprawia, że osoba znajdująca się w stanie takiego błędu jest absolutnie niezdolna do całkowitego symulowania zawarcia małżeństwa. Stwierdziliśmy już niejednokrotnie, że całkowita symulacja małżeństwa jest aktem woli wykluczającym małżeństwo. Oczywiście małżeństwo rozumiemy tutaj tak jak je pojmują ogół rozsądnych ludzi i naucza o nim Kościół, a dokładniej, w tym znaczeniu, w jakim ten wyraz jest użyty w kan. 1086 § 2. Kto nie ma pojęcia o takim małżeństwie, nie może wywołać aktu woli wykluczającego prawdziwe małżeństwo²¹. Jeśli więc ktoś uważałby małżeństwo za związek jedynie handlowy i przy zawieraniu takiego małżeństwa pozytywnym aktem woli wykluczałby za-

¹⁹ Zob. SRR Quebecen, n. m. c. Teodori, 25 VI 1945: v. XXXVII, d. XLIV, p. 405—413; SRR Romana, n. m. c. Teodori, 8 VII 1949: v. XLI, d. LXII, p. 203—208; SRR Parisien, n. m. c. Pinna, 30 X 1958: v. L, p. 556—564; SRR n. m. c. Sabbatani, 22 III 1963: v. LV, p. 196—221.

²⁰ D'Avack P., *Error iuris et simulatio totalis nel diritto matrimoniale canonico*, Il diritto ecclesiastico 57 (1964) 94—97. Mimo tak obiecującego tytułu artykułu autor skoncentrował się właściwie tylko na zwróceniu uwagi, że błąd jest w intellekcie, a całkowita symulacja małżeństwa wywodzi się z woli.

²¹ Huizing P., *Actus excludens substantiale matrimonii*: „Qui nullam omnino habet perceptionem notae essentialis virtualiter veram, actum voluntatis tendentem in integram essentialiam, elicere non valet”: Gregorianum 45 (1964) 504, nota 8.

warcie małżeństwa, czyli według naszych pojęć związku handlowego, ten dopuszcza się wprowadzenie symulacji ze względu na zamierzoną rozbieżność między tym co myśli, a tym co mówi, że chce²², ale nie spełnia całkowitej symulacji małżeństwa, o jakiej tu mówimy. A nawet psychicznie nie jest w stanie wykluczyć małżeństwa, o jakim mowa w kan. 1086 § 2.

Konsekwentnie nie można przyjąć skargi o orzeczenie nieważności małżeństwa z przyczyny błędu odnośnie do natury małżeństwa i całkowitej symulacji małżeństwa po stronie tego samego kontrahenta, chyba że nieważność małżeństwa będzie orzekana albo z jednej albo z drugiej przyczyny. Skutki bowiem tak błędu co do natury małżeństwa, jak całkowitej symulacji małżeństwa z zasady są te same. Mówimy z zasady, bo przeważnie będzie wyjątek co do odpowiedzialności moralnej, analogicznie do tego, co wyszczególniliśmy przy porównywaniu ignorancji i całkowitej symulacji małżeństwa.

Inaczej mają się rzeczy, jeśli chodzi o relację między błędem prawnym odnośnie do przymiotów małżeństwa a całkowitą symulacją małżeństwa. Jak wiemy, w takim przypadku, możliwe jest zawarcie prawdziwego małżeństwa, mimo istniejących w kontrahencie błędów co do monogamiczności, nierozzerwalności lub sakramentalności małżeństwa.²³ Ale też nie jest wykluczone, że kontrahent posiadający błędne pojęcia odnośnie do przymiotów małżeństwa, wyrażając zgodę na małżeństwo, będzie całkowicie symulował zawarcie prawdziwego małżeństwa.²⁴ Błąd co do przymiotów małżeństwa i przyczyna nieważ-

²² Fedele P., *Contributi alla teoria canonistica dei vizi del consenso matrimoniale*, Firenze 1940, p. 6⁺, n. 4: „Una dichiarazione deliberamente difforme dall'intenzione — e la volontarietà dell'errore, in cui si ha pure una discordia tra voluto e dichiarato, me involontaria”. Por. tego samego autora, *Intentio e condito contra matrimonii substantiam*, Rivista di diritto privato 6 (1963) 34.

²³ SRR n. m. c. Parrillo, 12 VIII 1929: „Cum positivo voluntatis actu non est confundendus error circa matriomonii unitatem vel indissolubilitatem aut sacramentalem dignitatem, qui matriomoniale consensus non irritat, etsi det causam contractui (can. 1084). Errans enim, errore licet antecedenti, generalem retinet intentionem ineundi matriomonium uti est, prout vigilanter cit. can. monet, nam si quis errorem in positivum voluntatis actum convertat, perinde habendus est ac si nulla errore detentus aliquid ex his bonis excludat. Quas quidem speculative loquendo vera sunt. Sed in facto concreto, praecisione facta a conditione vera et propria, sat difficile est discernere, utrum simplex error, an positivus voluntatis actus praevaluerit, unde in dubio pro consensus valore standum est”: v. XXI, d. LII, p. 435, n. 2.

SRR n. m. c. Solieri, 16 VII 1927: v. XIX, d. XXXVI, p. 304—314; SRR n. m. c. Massimi, 30 XII 1927: v. XIX, d. LVI, p. 548—554; SRR Leodien, n. m. c. Guglielmi, 28 VI 1930: v. XXII, d. XXXIII, p. 372—383; SRR n. m. c. Morano, 29 XII 1931: v. XXIII, d. LX, p. 521—524.

²⁴ Może jeszcze nikt nie wypowiedział tego twierdzenia, ale wystarczy nad nim pomyśleć, żeby dopatrzeć się w nim prawdy.

ności z racji całkowitej symulacji małżeństwa nie są w opozycji w stosunku do siebie. Zresztą nawet błąd co do istotnych przymiotów małżeństwa nie jest wcale przyczyną nieważności małżeństwa.

2) Błąd faktyczny a całkowita symulacja małżeństwa

Błędy faktyczne, nie tylko te, które nie sprawiają nieważności małżeństwa, ale również i te powodujące, że zawierane małżeństwo jest nieważne, mogą współistnieć w kontrahencji razem z całkowitą symulacją małżeństwa²⁵. Może się tak zdarzyć, że ktoś wykluczając zawarcie małżeństwa, a wyrażając zgodę małżeńską jedynie dla zdobycia pewnej sumy pieniędzy, więc całkowicie symulując zawarcie małżeństwa, zostaje oszukany przez przyjaciółkę tej, która się z symulantem umawiała listownie co do zawarcia ślubu, a więc oprócz całkowitej symulacji będzie w danym przypadku i błąd co do osoby. Ponieważ błędy faktyczne przy zawieraniu małżeństwa nie zdarzają się tak rzadko, możemy z góry przypuszczać, że przytrafiają się one i całkowicie symulującym zawarcie małżeństwa.

Błąd faktyczny i całkowita symulacja małżeństwa jako przyczyny nieważności małżeństwa nie są sobie przeciwne.

II. Całkowita symulacja małżeństwa a braki zgody małżeńskiej ze strony woli

Po porównaniu całkowitej symulacji małżeństwa z brakami zgody małżeńskiej ze strony intelektu, obecnie zestawimy całkowicie symulowaną zgodę małżeńską z brakami zgody, które wywodzą się z woli. Zajmiemy się więc kolejno relacjami między częściową a całkowitą symulacją małżeństwa, przymusem i bojaźnią a całkowitą symulacją małżeństwa, i wreszcie — warunkiem a całkowitą symulacją małżeństwa.

1. Częściowa a całkowita symulacja małżeństwa

Najpierw wskażemy tu w czym są podobne, czy nawet utożsamiają się ze sobą całkowita i częściowa symulacja małżeństwa, a następnie, czym się różnią między sobą²⁶.

²⁵ Powiedzieliśmy już wyżej, że błąd jest w intelekcie, a symulacja małżeństwa jest aktem woli. Tymczasem pisze Huizing P., *Actus excludens substantiale matrimonii*: „Porro exclusio ipsius matrimonii et error circa identitatem compartis, potius quam defectum, totalem absentiam omnis voluntatis ad hoc matrimonium contrahendum connotant”: *Gregorianum* 45 (1964) 502—503. Moim zdaniem twierdzenie takie jest nie do przyjęcia. Absencja woli nie wyklucza małżeństwa.

²⁶ Przedstawimy tu tylko najważniejsze dane, ponieważ temat ten

Między jedną a drugą symulacją małżeństwa widzimy następujące podobieństwa. Tak w całkowitej jak w częściowej symulacji małżeństwa mamy do czynienia z pozytywnym aktem woli wykluczającym.

Ten pozytywny akt woli jest tylko jeden. Oczywiście może być powtarzany, nawet wielokrotnie, niemniej wyklucza się samo małżeństwo, względnie jego przymioty aktem jednym, a nie złożonym z kilku, czy nawet tylko dwóch aktów woli.

W każdej symulacji zawsze musi istnieć rzerzywiste i poważne wyrażenie zgody małżeńskiej. Jeśli nie następuje takie wyrażenie zgody małżeńskiej, nie będzie w ogóle mowy o symulacji. — Wyrażana zgoda małżeńska musi być jedynie pozorna, a nie prawdziwa. Inaczej również nie byłoby symulacji.

Skutki całkowitej i częściowej symulacji małżeństwa zwykle są te same. Ale przy symulacji częściowej możliwa jest dobra wiara. Przy symulacji całkowitej zwykle nie ma dobrej wiary.

Wola nie zobowiązywania się małżeństwem istnieje tak u symulującego małżeństwo całkowicie, jak u symulującego małżeństwo częściowo.

Żaden symulant, ani symulujący małżeństwo całkowicie, ani symulujący małżeństwo częściowo, nie ma zamiaru wykonywania zobowiązań związanych z małżeństwem.

Kontrahent, który dopuszcza się całkowitej symulacji małżeństwa, nie może równocześnie symulować częściowo zawarcia tego samego małżeństwa. I przeciwnie. Symulujący częściowo zawarcie małżeństwa nie może nadto popełnić całkowitej symulacji tegoż małżeństwa²⁷.

Presumpcja z kan. 1086 § 1 jest przeciwna tak całkowitej jak częściowej symulacji małżeństwa.

Obecnie wskażemy na to, co jest właściwe dla samej całkowitej symulacji małżeństwa, a następnie na to, czym charakteryzuje się sama częściowa symulacja małżeństwa. Przez to samo zobaczymy różnicę między jedną a drugą symulacją małżeństwa.

Jedynie całkowita symulacja małżeństwa polega na woli nie zawierania małżeństwa.

Przedmiotem bezpośredniego wykluczenia w całkowitej symulacji jest samo małżeństwo.

W przypadku istnienia całkowitej symulacji małżeństwa musi zawsze istnieć przyczyna symulowania w ten sposób, to jest, wykluczenia zgody na małżeństwo i wyrażenia tej samej zgody małżeńskiej.

Nie można całkowicie symulować zawarcia małżeństwa bez świadomości, że się symuluje i bez świadomości przynajmniej, najważniej-

omówiliśmy wcześniej. Zob. Prawo Kanoniczne 19 (1976) nr 3—4, s. 336—339.

²⁷ SRR Mechlinien, n. m. c. Bonet, 10 V 1954.

szego głównego skutku całkowitej symulacji małżeństwa, to jest nieważności małżeństwa.

Całkowita symulacja małżeństwa daje podstawę do wniesienia skargi o nieważność małżeństwa, ale tylko z tej jednej przyczyny, mianowicie całkowitej symulacji małżeństwa.

Jeśli chodzi o częściową symulację małżeństwa, to wyróżnia się ona następującymi danymi.

W każdej częściowej symulacji małżeństwa musi być prawdziwy zamiar zawarcia małżeństwa. Gdyby tego zamiaru nie było, nie mogłoby być mowy o częściowej symulacji małżeństwa.

Zamiar zawarcia małżeństwa łączy się zawsze z istnieniem przyczyny zawarcia małżeństwa. Towarzyszy jej jednak przyczyna częściowego symulowania małżeństwa.

W częściowej symulacji małżeństwa samo małżeństwo jest wykluczane jedynie pośrednio, mianowicie na skutek wykluczenia jednego z dóbr małżeństwa, bez którego prawdziwe małżeństwo istnieć nie może.

Przy popełnianiu częściowej symulacji małżeństwa możliwa jest dobra wiara, to znaczy, że symulant taki nie musi wiedzieć, iż symulując postępuje moralnie źle.

Świadomość skutków częściowej symulacji, a głównie spowodowania nieważności małżeństwa nie musi towarzyszyć temu, kto częściowo symuluje²⁸.

Częściowo symulacja małżeństwa może być podstawą do wnoszenia skargi o nieważność małżeństwa nie z jednego tylko powodu, ale z kilku przyczyn, np. z racji wykluczenia jedności małżeństwa, z racji wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, z racji wykluczenia prawa do aktów zdalnych z natury rzeczy do zrodzenia potomstwa.

2. Przymus i bojaźń a całkowita symulacja małżeństwa

Przymus i bojaźń to jest coś innego niż symulacja. Zaś małżeństwo zawarte z przyczyny przymusu i bojaźni jest czym innym niż małżeństwo całkowicie symulowane²⁹. Właśnie chcemy przyjrzeć się bliżej tej różnicy.

Jeśli chodzi o małżeństwo zawierane pod wpływem przymusu fizycznego, tym się ono różni od małżeństwa całkowicie symulowanego, że małżeństwo całkowicie symulowane jest rzeczywiście aktem prawnym tego, kto je symulował, tymczasem małżeństwo zawierane

²⁸ SRR Vratislavien, n. m. C. Wynen 14 XII 1935.

²⁹ Fedele P., *Rassegna raggiornata di giurisprudenza rotale in materia matrimoniale*: „Ma non occorrono molte parole per dimostrare che l'identificazione del consenso viziato da vis et metus al consenso simulato e un assurdo logico e giuridico”: *Archivio di diritto ecclesiastico* 1 (1939) 451 n. 58.

pod naporem przymusu fizycznego nie może być wcale uznane za małżeństwo przymuszanego.

Małżeństwo zawierane pod wpływem przymusu moralnego, ale tak wielkiego, że odebrał on przymuszonemu używanie rozumu, nie jest wcale aktem ludzkim³⁰. Natomiast małżeństwo całkowicie symulowane jest czynem ludzkim i musi być takim czynem, w przeciwnym razie nie byłoby wcale symulacji.

Małżeństwo zawierane pod wpływem przymusu moralnego, który nie odbiera używania rozumu, polega na tym, że zgoda małżeńska jest podejmowana jako realna, prawdziwa, chociaż wymuszona. W małżeństwie całkowicie symulowanym zgoda małżeńska nie jest ani realna ani prawdziwa, ale pozorna³¹. Taka więc istnieje różnica między zgodą wymuszoną na małżeństwo a symulowaną, jaka zachodzi różnica między tym co jest realne i prawdziwe, a tym co nie jest realne i prawdziwe, ale jedynie pozorne.

Przy wyrażaniu zgody pod przymusem nie zachodzi niezgodność między wyrażaniem zgody a samą zgodą. Kontrahent zmuszony oświadcza, że zgodę na małżeństwo podejmuje i rzeczywiście ją podejmuje. Przy całkowitym symulowaniu małżeństwa mamy niezgodność między wyrażaniem zgody a samą zgodą. Nupturient bowiem

³⁰ SRR n. m. c. Cattani Amadori, 23 IV 1923: v. XV, d. VII, p. 73, n. 2; SRR n. m. c. Jullien, 23 XII 1932: v. XXIV, d. LIX, p. 558, n. 2.

³¹ SRR n. m. c. Jullien, 29 II 1924: „Discrimen igitur adest inter matrimonium irritum ob consensum simulatum seu fictum et inter matrimonium invalidum ex capite vis et metus: nam in priori casu deest consensus verus et deficiente elemento essentiali matrimonium est iure naturali invalidum: in altero casu datur verus consensus, nam is qui patitur metum vult positive matrimonium contrahere, unde adagium: „coacta voluntas est semper voluntas”, sed hic consensus sub metu datus habetur iure saltem canonico, ut insufficientis, et matrimonium sic initum, ob metum irritum est, dummodo metus prae se ferat condiciones lege requisitas”: v. XVI, d. VIII, p. 68, n. 2.

SSR Romana, n. m. et dispens, c. Wynen, 22 I 1944: „Profecto idem consensus eodem tempore nequit esse verus et fictus”: v. XXXVI, d. VI, p. 57, n. 2.

SRR Januen, n. m. c. Mattioli, 25 IV 1951: „Et in primis patet metu praesupponere consensum naturaliter integrum, cui vis ab extrinseco illata, vulnus infert. E contra, ubi simulatio verificatur, consensus ne concipi quidem potest ...”: v. XLIII, d. XLIII, p. 320, n. 2.

SRR Romana, n. m. et dispens, c. Doheny, 30 IV 1954: „Utrumque si talis metus contrahentem induxerit ad simulandum totaliter matrimonium ex simulatione solummodo nullum declarari debet vestitus. Consensus enim meticulousus est semper consensus, dum consensus simulatus nihil prorsus est”: v. XLVI, p. 367, n. 2.

SRR Romana, n. m. c. Pasquazi, 25 V 1961: „Idem matrimonium invalidum esse nequit ex capite metus et simulationis consensus quia consensus sub metu est verus et non fictus”: v. LIII, p. 252, n. 3.

wprawdzie mówi, że podejmuje zgodę na małżeństwo, ale w rzeczy samej jej nie podejmuje, a nawet przeciwnie, wyklucza ją.

Jeśli jednak tak się mają relacje między małżeństwem wymuszonym a całkowicie symulowanym, to kto nie chce popadać w sprzeczność, nie może wnosić skargi o orzeczenie nieważności małżeństwa równocześnie z racji przymusu i bojaźni oraz całkowitej symulacji małżeństwa, jeśliby przymus i bojaźń miały istnieć w tej samej osobie co całkowita symulacja małżeństwa. Gdyby ktoś taką skargę do sądu rzeczywiście wniósł, należałoby przy przyjęciu skargi, a najpóźniej przy stwierdzaniu przedmiotu sporu te dwie różne przyczyny nieważności małżeństwa podporządkować sobie tak, że proces będzie prowadzony z powodu całkowitej symulacji małżeństwa, a jeśli się nie udowodni symulacji, to z przyczyny przymusu i bojaźni³². Wyrok w żadnym przypadku nie mógłby orzekać o nieważ-

³² SRR n. m. c. Wynen, 21 VI 1941: „Quamvis aliquod matrimonium accusari possit ex capitis simulati consensus et ex capite vis et metus, tamen nullitas proclamari potest tantum ex alterutro capite, numquam ex utroque. Primum patet iam ex eo, quod pars actrix saepius scire nequit, utrum compartis manifestata reluctantia quoad contrahendum matrimonium provocaverit simulationem consensus, an repugnantia superata fuerit gravi et iniusto metu compartii incusso; ideoque actio partis actricis, quae sperat saltem unum ex duobus capitibus probare posse, admitti potest; id eo magis tenendum, quia metus, etsi in aliquo casu non eum gradum attingat ut matrimonium dirimat, nihilominus apta causa simulandi esse potest. Attamen sequitur ex eo, quod simulans non elicit ullum verum consensum, etsi vitiatum itaque invalidum: atqui unus idemque contrahens nequit dici eodem tempore elicuisse et non elicuisse consensum matrimoniallem”: v. XXXLIII, d. XLIX, p. 535, n. 2.

SRR n. m. c. Wynen, 30 VII 1949: „Cum ab initio non semper tuto distingui possit, utrum agatur de coacto an de simulato consensu, accusatio matrimonii simul ex utroque capite admitti solet, sed sententia non nisi alterutrum aut neutrum caput pro nullitate impugnati matrimonii acceptare potest”: v. XLI, d. LXXII, p. 442, n. 2.

SRR n. m. c. Felici, 14 VI 1955: „Ex duplici capite saccusatur matrimonium istud: ob exclusum matrimonium ipsum, seu ut dici consuevit, ob simulationem totalem ex parte viri: et ob vim et metum viro incussum. Alterum tamen caput alteri supponitur: si enim agimus de simulatione agere non possumus de consensu meticulouso: qui licet enervatus neque liber, semper consensus habetur”: v. XLVII, p. 523, n. 2.

SRR Florentina, n. m. c. Bejan, 4 XI 1957: „Cum in casu controversum matrimonium duplici ex capite accusetur, ob simulationem scilicet ut dici consuevit, totalem ex parte viri et metum eidem viro incussum, alterum caput alteri supponitur: si enim agimus de simulatione, agere non possumus de consensu meticulouso, qui licet enervatus neque liber semper consensus habetur. Idem consensus autem eodem tempore nequit esse verus et fictus”: v. XLIX, p. 684, n. 2.

SRR Basilen, n. m. c. Bonet, 23 VI 1958: „Hinc componi non possunt capita nullitatis matrimonii ex metu et simulatione, qua quis posi-

ności małżeństwa na podstawie całkowitej symulacji oraz równocześnie przymusu i bojaźni tej samej osoby, ale tylko z przyczyny całkowitej symulacji, a jeśli całkowita symulacja nie zostanie udowodniona, może orzekać o nieważności małżeństwa z powodu przymusu i bojaźni, oczywiście, o ile ta przyczyna zostanie udowodniona³³.

O tym wszystkim wie Heinrich Flatten od lat profesor i oficjał w Niemczech. Sam jednak jest innego zdania. Uważa za możliwe nie tylko wniesienie skargi i stwierdzenie podmiotu sporu w procesie nieważności małżeństwa z powodu przymusu i bojaźni oraz równocześnie całkowitej symulacji tej samej osoby, która była przymuszona, ale także nie widzi żadnej niemożliwości w wyrokowaniu o nieważności jakiegoś małżeństwa z przyczyny przymusu i bojaźni

tive excludit matrimonium ipsum, tunc enim deest omnino consensus. Sed nihil impedit quominus duo capita in eadem causa subordinate proponantur ut Iudex videat an verificetur una vel altera hypothesis": v., L, p. 402, n. 3.

SRR Mediolanen, n. m. et dispens. c. Haard, 9 V 1959: „Nullitas matriomoni haberi nequit ex capite simulati consensus et ex capite vis et metus; illud anim consensus excludit, hoc supponit. Attamen accusato matrimonio ex capite simulati consensus, subordinate addi poterit caput vis et metus in quantum, simulatione non iuridice probata, sustineri potest consensus saltem ob vim et metus ad normam can. 1007 irritum fuisse": v: LI, p. 238, n. 2.

³³ SRR n. m. c. Peccorari, 30 XI 1938: „Simulatio et metus duas constituunt causas petendi non solum inter se diversas, sed tales quae simul stare non possunt": v. XXX, d. LXXI, p. 648, n. 3.

SRR Mediolanen, n. m. c. Jullien, 7 XII 1946: „At vero nullitas ex capite metus haud concurrit cum nullitate ex capite exclusionis boni prolis": v. XXXVIII, d. LIX, p. 592, n. 2. Na marginesie tego wyroku rozważał możliwość prowadzenia spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa z przyczyny przymusu i bojaźni oraz symulacji Mc Reavy L. L., *Matrimonial Nullity on Dual Ground of Fear and Simulation*, Thy Clergy Reviev 43 (1958) 358—361.

SRR Januen n. m. c. Mattioli, 25 IV 1951: „... matrimonium una simul ex simulatione et ex metu nullum esse non posse quod si probatio simulationis, ob testimoniorum et externorum adiunctorum deficientiam, plena non appareat, nihil vetat quod consensus ostendatur lethaliter vulneratus per vim et metum gravem, ab extrinseco et iniuste incussum, ceterisque requisitis vestitum, de quibus in can. 1087": v. XLIII, p. 320, n. 2.

SRR Taurinen, n. m. c. Dohemy, 8 IV 1957: „Matrimonium non posse declarari nullum ob simulationem totalem vel partialem, et una simul, ob metum, centies, in Rotalis iurisprudentia, declaratum est": v. XLIX, p. 300, n. 2.

SRR Taurinen, n. m. c. Sabbatani, 22 VII 1960: „Ideo consensus meticulous, non solum simulationem non requirit, sed simulationem absolute excludit, ita ut matrimonium non possit irritum declarari ex metu et ex simulatione": v. LII, p. 398, n. 3.

SRR Romana, n. m. c. Pasquazi, 25 V 1981: „Idem matrimonium invalidum esse nequit ex capite metus et simulationis consensus quia consensus sub metu est verus et non fictus. Coacta enim voluntas est semper voluntas": v. LIII, p. 262, n. 3.

po stronie współmałżonka i równocześnie z powodu całkowitej symulacji tego samego współmałżonka. Zakłada, że przymus i bojaźń mogą spowodować wywołanie prawdziwej zgody jedynie na zewnętrzne celebrowane małżeństwa, ale nie muszą spowodować wywołania prawdziwej zgody na małżeństwo, bo ta zgoda na skutek przymusu i bojaźni jest jedynie symulowana, nieprawdziwa. W takim przypadku można orzekać o nieważności małżeństwa na mocy kan. 1087 § 1, bo zgoda jest wymuszona, i na podstawie kan. 1086 § 2, bo zgoda jest symulowana³⁴. I dodaje, że jego teoria będzie przydatna w praktyce, ponieważ, jeśli druga instancja uchyli wyrok pierwszej instancji co do jednej przyczyny nieważności, powiedzmy przymusu i bojaźni, a zatwierdzi wyrok orzekający o nieważności małżeństwa z powodu symulacji, proces będzie definitywnie zakończony, bo będą dwa wyroki orzekające o nieważności małżeństwa, jeden z powodu symulacji połączonej z przymusem i bojaźnią oraz drugi z powodu przymusu i bojaźni w połączeniu z symulacją.

Co należy sądzić o tej opinii Heinricha Flattena? Niewątpliwie byłaby pożyteczną, ale, żeby można było z niej korzystać musiałaby się opierać na prawie. A tak nie jest. Jeśli będziemy rozumieć kan. 1087 § 1 tak jak go rozumie Heinrich Flatten, to kan. 1086 stanie się zupełnie zbyteczny. Tego zaś przyjąć nie można. Jest też prawdą uznawaną tak przez wszystkich kanonistów³⁵, jak przez całą jurysprudencję rotalną³⁶, że nie można orzekać o nieważności małżeństwa z powodu całkowitej symulacji oraz przymusu i bojaźni u tego samego małżonka. W przypadku bowiem, gdy ktoś jest zmuszony do zawarcia małżeństwa i z tego powodu całkowicie symuluje, mamy do czynienia z całkowitą symulacją małżeństwa, a przymus jest jedynie przyczyną tej symulacji. Gdy zaś ktoś jest przymuszony do zawarcia małżeństwa i zawiera małżeństwo, ale go nie symuluje, mamy do czynienia ze zgodą wymuszoną, a nie z symulacją.

Heinrich Flatten dla obrony swojej teorii powołuje się na wy-

³⁴ De sententia nullitatis matriomonii tum e capite metus tum e capite simulationis ferenda: „Phrasis ergo „eligere matriomonium” sic dumtaxat intelligi potest: celebrationem matriomonii externam significat, nulla ratione habita, utrum consensus intentionaliter verus inter ritum praestetur necne. Id ergo e disputatis concluditur canone 1087 § 1 nos „non impediri quominus nullum declaremus tum vi canonis 1086 § 2, tum vi can. 1087 § 1, matriomonium sub metu cum consensu simulato celebratum”: *Revue de droit canonique* 13 (1963) 61.

³⁵ Jako przykład niech nam posłuży: Roberti Fr., *De processibus*, vol. I, *De actione. De praesuppositis processus et sententiae de merito*, ed. 4, In Civitate Vaticana 1965, n. 254, p. 597: „Prohibetur cumulus plurium actionum quae secum ipsae confligant... Confligere secum actiones dicuntur quae inter se contradicunt, e. g. actiones... ex metu et simulatione consensus in processu de nullitate matriomonii”.

³⁶ Zob. odsyłacze 32 i 33.

rok Roty Rzymskiej orzekający nieważność małżeństwa z racji przymusu i bojaźni oraz symulacji częściowej tego samego kontrahenta³⁷. Moim zdaniem, nie można wyprowadzić z tego wyroku argumentu na korzyść opinii Flattena. Wyrok bowiem mówi o symulacji częściowej, a przy takiej symulacji jest intencja zawarcia małżeństwa. A jeśli jest intencja zawarcia małżeństwa, nie wydaje się być sprzeczności w tym, żeby ta intencja, wywołana przymusem i bojaźnią, mogła współistnieć z przymusem i bojaźnią, jako dwie różne przyczyny nieważności. Niektórzy jednak sądzą, że nawet symulacja częściowa jest nie do pogodzenia z przymusem i bojaźnią w tym samym podmiocie³⁸.

Potwierdzenie tezy przeciwnej wywodom Flattena znajdujemy również w jurysprudencji Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. Trybunał ten rozpatrywał sprawę zgodności wyroków, z których jeden wydany przez trybunał pierwszej instancji Wikariatatu Rzymu, orzekł o nieważności małżeństwa z powodu bojaźni z szacunku, a drugi — Roty Rzymskiej — jako trybunału drugiej instancji stwierdzał nieważność tego samego małżeństwa, ale z racji wykluczenia przez pozwaną wierności małżeńskiej. Trybunał apelacyjny Roty Rzymskiej skłaniał się do uznania tych dwóch wyroków za zgodne ze sobą w tej samej sprawie. Sygnatura Apostolska opowiedziała się za niezgodnością tych wyroków³⁹. Racja niezgodności wspomnianych wyroków tkwi nie w czym innym, jak tylko w niezgodności przyczyn nieważności małżeństwa. Pozostające w opozycji w stosunku do siebie przyczyny nieważności małżeństwa nie mogły być uznane przez Sygnaturę Apostolską jako definitywnie stwierdzające nieważność danego związku małżeńskiego. Sądząc, że po tej wypowiedzi Sygnatury Apostolskiej Heinrich Flatten swojej opinii nie będzie więcej bronił.

³⁷ SRR n. m. c. Wynen, 11 VI 1942: „At id non impedit, quominus consensus vi et metu extortus laboret etiam simulatione — ut aiunt partiali: nam haec simulatio partialis ex mente contrahentium plerumque non est simulatio in sensu proprio, sed determinatio seu restrictio consensus vere dati”: v. XXXIV, p. 506, n. 12.

³⁸ SRR Perusina, n. m. c. Heard, 30 XII 1954: „Non potest matrimonium simul nullum esse ex capite simulationis et ex capite metus. Nam simulatus consensus non existit: quod autem metu fit, est. Quod verum est sive agitur de simulatione totali, sive partiali, cum etiam haec consensus matrimoniale (can. 1081 § 2) cui unice considerandus est, destruit”: v. XLVI, p. 963, n. 12.

³⁹ Iurisprudencia Supremi Tribunalis Signaturae Apostolicae. Sectio prima. 12. Nullitas matrimonii: „Cum sententia primae instantiae nitatur capite metus, sententia vero Rotalis secundae instantiae fundetur capite exclusi a muliere bonae fidei, non constare de conformitate sententiarum in casu”: Apollinaris 44 (1971) 17.

3. Warunek a całkowita symulacja małżeństwa

Na wstępie powiedzmy otwarcie, że mamy do rozwiązania problem bardzo trudny. Autorowie głoszą w tej materii różne opinie⁴⁰, nawet przeciwne sobie⁴¹. Być może i nam nie uda się uniknąć błędu w tej sprawie.

Małżeństwo zawierane pod jakimkolwiek warunkiem różni się od małżeństwa całkowicie symulowanego. Najbardziej rzucająca się w oczy różnica polega na sformułowaniu zgody warunkowej przy użyciu słów, jeżeli, byle tylko, o ile, i tak dalej, podczas gdy zgoda fikcyjna jest wyrażana bezwarunkowo.

Jeszcze jednak ważniejsza różnica polega na tym, że zawierający małżeństwo pod warunkiem daje prawdziwą i rzeczywistą zgodę na małżeństwo, jakkolwiek uzależnia ją od jakiejś okoliczności. Tymczasem całkowicie symulujący zawarcie małżeństwa nie daje zgody na małżeństwo, ale ją wyklucza. U całkowicie symulującego zawarcie małżeństwa nie tylko nie ma realnej zgody na małżeństwo, ale jest jej przeciwieństwo, prawdziwa antyzgoda małżeńska.

Przedmiotem całkowitej symulacji małżeństwa może być jedynie samo małżeństwo. Przedmiotem warunku może być właściwie jakaś okoliczność, ale, jak się wydaje, nie samo małżeństwo. Wprawdzie Dinus Staffa i Felix M. Capello⁴², piszą, że przedmiotem wykluczenia zgody warunkowej może być i małżeństwo, ale wątpię, czy mają rację. Capella nie prezentuje nam żadnego przykładu warunku wykluczającego samo małżeństwo. Staffa, owszem, daje dwa takie przykłady:

⁴⁰ Kanoniści częściej porównują z warunkiem symulację częściową a nie całkowitą. Zob. Huizing P., *Actus excludens substantiale matrimonii*, Gregorianum 45 (1964) 756—770 n. 39.

⁴¹ Nie widzi żadnej różnicy między kan. 1092 a kan. 1086 i między warunkiem a symulacją małżeństwa Oddi Baglioni A., *Il matrimonio condizionato*, Padova 1968, n. 88: „...la questione possa dirsi definitivamente risolta dal Codex iuris canonici il quale, al canone 1086 proclama: „Internus animi consensus semper praesumitur conformis verbis vel signis in celebrando matrimonio adhibitibus. Sed (sic — MP) si alterutra vel utraque pars voluntatis actu (sic — MP) excludat matrimonium ipsum, aut omne ius ad coniugale actum, vel essentialiter aliquam matrimonii proprietatem, invalide contrahit”. Si sanziona così, implicitamente, la nullità di ogni matrimonio contratto sotto una condizione contraria alle proprietà essenziali del matrimonio stesso, anche quando tale condizione vizi soltanto l'internus animi consensus e non venga deducta in pactum”.

Innego zdania jest Fraghi S., *De condicionibus matrimonio appositis*, Romae 1941, p. 71: „Imprimis canon 1088 agit de simulatione, cuius notio differt toto caelo a notione conditionis”.

⁴² *Tractatus canonico-moralis, De sacramentis*, vol. V, *De matrimonio*, Turini 1961, n. 630, p. 563.

1. dummodo concensus meus tamquam omnino fictus habeatur.

2. si matrimonium fecte aut omnino invalide celebremus⁴³.

Zastanawiające, że przy obydwóch warunkach jest wspomniana fikcja. W rzeczy samej obydwie te warunki wydają się bardziej podobne do symulacji, niż do prawdziwych warunków. Nazwałbym je implikowaną symulacją małżeństwa. Przeciwko warunkom podanym przykładowo przez Staffę mam i to, że kan. 1092 nie wspomina o warunku przeciwnym samemu małżeństwu. Na tej podstawie wolno nam powątpiewać o tym, czy w ogóle możliwy jest warunek przeciwny samemu małżeństwu⁴⁴.

Ale mamy jeszcze poważniejszy argument uzasadniający odrzucenie możliwości warunku przeciwnego samemu małżeństwu. Sformułowałbym go tak: warunek stawia ten kto mówi: „chcę zawrzeć małżeństwo, o ile ...” itd. Tam zaś gdzie istnieje wola zawarcia małżeństwa, jest również wykluczony warunek przeciwny samemu małżeństwu, jak i całkowita symulacja małżeństwa. Dlatego mimo wielkiego autorytetu Dino Staffa i mimo głębokiego szacunku dla Cappellego, nie mogę przyjąć ich opinii. Uważam zresztą, że w nauce liczą się raczej, a nie autorytety. Tymczasem ani Dinus Staffa ani Felix M. Cappello nie dowodzą, że możliwe są warunki przeciwnie wprost samemu małżeństwu, tylko tak twierdzą. Tutaj zaś nie twierdzimy, że jest przeciwnie, ale tego dowodzimy.

Dodajmy jeszcze, że jeśli nawet bezpośrednim przedmiotem warunku może być samo małżeństwo, to przecież przedmiotem warunku mogą być także inne okoliczności, zaś przedmiotem wykluczenia w całkowitej symulacji małżeństwa może być jedynie małżeństwo. I co do tego wszyscy winni uznać różnicę między warunkiem, a całkowitą symulacją małżeństwa.

Mówiąc o przedmiocie wykluczenia przy całkowitej symulacji małżeństwa i przy stawianiu warunku, zwróćmy zaraz uwagę na sposób, w jaki jest wykluczane małżeństwo przy całkowitej symulacji małżeństwa i przy stawianiu warunku. Zakładając, że przy stawianiu warunku jego przedmiotem jest któryś z elementów małżeństwa, bo przecież są warunki, które takiego przedmiotu nie mają, to i tak wykluczanie małżeństwa przez postawienie warunku może mieć miejsce jedynie pośrednio i ubocznie, w zależności od istnienia lub nie istnienia okoliczności, której dotyczy warunek. Natomiast w całkowitej symulacji małżeństwa najpierw małżeństwo nie może nie być wyklu-

⁴³ *De conditione contra matrimonii substantiam*, ed. 2, Romae 1955, n. 8, p. 24.

⁴⁴ Bez cienia wątpliwości, a z całą pewnością twierdzi Pedroni A., *Il consenso matrimoniale e la teoria della simulazione*, Roma 1949, p. 33: „Evidentemente non esiste una conditio contra matrimonium ipsum”.

czone, a następnie, to wykluczenie odbywa się w sposób bezpośredni i wprost⁴⁵.

Nie do pomyślenia jest taka symulacja małżeństwa, któraby nie powodowała nieważności małżeństwa. Mogą być zaś takie warunki, które wcale nie sprawiają nieważności małżeństwa, ale np. tylko zawieszają ważność małżeństwa do czasu spełnienia się warunku, i dalej małżeństwo jest ważne. A więc i ze względu na sprawiany skutek może być różnica między całkowitą symulacją małżeństwa, a małżeństwem warunkowym⁴⁶.

Jak to powiedzieliśmy na innym miejscu, całkowicie symulujący zawarcie małżeństwo musi być świadom nie tylko tego, że symuluje, ale i głównego skutku całkowitej symulacji, mianowicie nieważności małżeństwa całkowicie symulowanego. Inaczej rzeczyć ma ze świadomością zawierającego małżeństwo warunkowo. Taki człowiek będzie świadomy stawiania takiego czy innego warunku, ale nie musi wiedzieć jak postawienie warunku wpłynie na ważność małżeństwa warunkowego. Nie musi tego wiedzieć nawet wtedy, kiedy zakłada warunek przeciwny istocie małżeństwa⁴⁷.

Przy zawieraniu małżeństwa całkowicie symulowanego z zasady umysł symulanta nie jest w stanie wątpliwości. Zwykle symulant jest zupełnie pewien, że nie chce lub nie może zawrzeć prawdziwego małżeństwa. Tymczasem warunek jest stawiany przy zawieraniu małżeństwa jedynie wtedy, gdy ten kto zawiera małżeństwo warunkowe, jest w stanie pewnej wątpliwości co do istnienia lub nie istnienia okoliczności objętej warunkiem, nie może tej wątpliwości rozwią-

⁴⁵ Bank J., dz. cyt., p. 439: „Simulatione bonum respectivum matrimonii directe excluditur positivo voluntatis actu, conditione tamen contra substantiam idem indirecte perficitur, in quantum valor eiusdem dependere intenditur a facto, eventu quodam in futuro fiendo. Ex. gr. ab usu medicamentorum anticonceptionalium, a divortio si res male cedant etc.”.

Cappello F. M., dz. cyt. n. 625 bis, p. 559: „Per intentionem voluntas fertur directe et immediate in obiectum; vi conditionis appositae, fertur implicite et reductive in duplex obiectum euidem sub diverso respectu, quatenus vult v. gr. matrimonium cum tali puella si est virgo, secus voluntas renuit seu non vult.”

⁴⁶ Z tego co powiedzieliśmy wyżej, wiemy że nie wszystkie warunki przyprawiają małżeństwo o nieważność.

⁴⁷ SRR n. m. c. Heard, 4. II 1939: „Verum est quod ad conditionem apponendam necesse non sit, ut contrahens iuridicam vim et consecraria legalia conditionis intelligat”: v. XXXI, d. XI, p. 93, s. 2.

SRR n. m. c. Canestri, 17 V 1946: „Verum quidem est dari posse aliquos tam mente obtusos aut imperitos, ut matrimonio conditionem apponant quin eius effectus iuridicos advertant: „v. XXXVIII, d. XXX, p. 309, n. 2.

Cappello F. M., dz. cyt., n. 625 bis, p. 559: „Non requiritur quod quis notionem habeat conditionis eiusque effectum cognoscat: satis est quod voluntatem suam non absolute et simpliciter significet, sed alicui circumstantiae peculiari alligatum velit”.

zać i dlatego uzależnić swoją zgodę na małżeństwo od wyniku rozwiązania wątpliwości i dojścia do pewności w sprawie, na której mu tak zależy⁴⁸.

Wreszcie całkowita symulacja małżeństwa i warunek nie mogą równocześnie istnieć w tym samym podmiocie. Nie może więc ktoś wnosić o orzeczenie nieważności małżeństwa całkowicie przez siebie symulowanego i warunku założonego przez siebie, względnie z powodu całkowitej symulacji i równocześnie warunku ze strony drugiej⁴⁹.

Pomimo tylu i tak znacznych różnic między całkowitą symulacją małżeństwa a warunkiem, możemy się dopatrzeć i pewnych podobieństw między nimi.

⁴⁸ SRR n. m. c. Heard, 4 II 1939: „Certe enim nemo conditionem apponet de re levioris momenti vel de qua nullum habuit dubium”: v. XXXI, d. XI, p. 93, n. 4.

SRR n. m. c. Wynen, 6 XI 1943: „Si porro idem vir, deinceps ab aliis — esto falso — certior factus de integritate puellae, cum plena animi tranquillitate et absque nullo dubio de auditis bonis informationibus statuit inire nuptias, absonum est proclamare eum conditionate contraxisse atque eius matrimonium iuxta can 1092 n. 4 esse nullum...”: v. XXXV, d. LXXIV, p. 792—3, n. 2.

SRR n. m. c. Canestri, 18 XII 1943: „Patet demum, non concipi conditionem nisi dubitetur de eius obiecto; stulto enim et, in matrimoniis, impium iniuriosumque esse erga compartem, in suspensionem sacri foederis adducere rem de qua nulla ratio suspicandi exstat”: v. XXXV, d. LXXXIX, p. 978, n. 5.

SRR n. m. c. Heard, 18 XII 1943: „Tamen potest quis ad maiorem cautelam ita existentiae alicuius circumstantiae consensum suum allegare, ut deficiente circumstantia magnum habet in mente contrahentis momentum et de existentia eiusdem post indagaciones factas adhuc manet dubium quod facile removeri nequit”: v. XXV, d. XC, p. 995, n. 2.

SRR Romana, n. m. c. Heard, 10 XI 1945: „Causa vero conditionem ponendi est dubium quod facile solvi nequit, quo quis anceps haeret an contrahendum sit necne”: v. XXXVII, d. LXX, p. 642, n. 2.

SRR n. m. et dispens. c. Heard, 27 IV 1946: „...deinde, an is qui dicitur conditionem apposuisse in dubio fuerit circa qualitatē existentiam, secus enim deest motivum conditionem apponendi”: v. XXXVI, d. XXVI, p. 259, n. 3.

⁴⁹ SRR Parisien, n. m. c. Grazioli, 8 VIII 1939: „...simulatio totalis, ex qua in praesens matrimonii validitas impugnatur, directe contradicit vel excludit nullitatis caput quod primo invocatum fuit, defectus nempe consensus ob conditionem appositam et non verificatam, prout assertum est, reae conventae culpa. Qui enim esto sub conditione consensit, profecto non simulat sed vult, e converso, matrimonium inire”: v. XXXI, d. LI, p. 512, n. 5.

SRR Neapolitana, n. m. c. Pasquazi, 29 X 1957: „Exclusio ipsius matrimonii reiicienda esset etiam si ex actis constaret de appositione conditionis prolis nasciturae intra decem saltem annos. Contrahens enim qui matrimoniali consensui aliquam addit conditionem non simulat consensum exclusionem matrimonii”: v. XLIX, p. 647, n. 8.

I tak zarówno warunek jak i całkowita symulacja małżeństwa w swojej istocie jest pozytywnym aktem woli.

W jakimś poszczególnym wypadku małżeństwo może być całkowicie symulowane przez jedną stronę albo przez oboje. Może też jedna strona całkowicie symulować zawarcie małżeństwa, a druga postawić warunek.

Wreszcie i warunek i całkowita symulacja małżeństwa mogą być w równy sposób ujawnione lub ukryte.

Ks. Marian Pastuszko